

Juryrapport

Boerhaave Biografie Prijs 2021

Shortlist

Remieg Aerts, *Thorbecke wil het. Biografie van een staatsman* (Prometheus, 2018)

Theo Mulder, *De hersenverzamelaar. Het veelbewogen leven van Franz Joseph Gall (1758-1828)* (Balans, 2019)

Johan Snel, *De zeven levens van Abraham Kuyper. Portret van een ongrijpbaar staatsman* (Prometheus, 2020)

Anne Kox, *Hendrik Antoon Lorentz, natuurkundige 1853-1928. 'Een levend kunstwerk'* (Balans, 2019)

Frits Berends en Dirk van Delft, *Lorentz, gevierd fysicus, geboren verzoener* (Prometheus, 2019)

De jury heeft zeer genoten van alle genomineerde boeken.

Thorbecke wil het van Remieg Aerts is een waardig monument voor Nederlands grootste staatsman van de negentiende eeuw. In fraai en bij vlagen meeslepend proza verhaalt de auteur hoe Thorbecke zijn weg bevocht in de wetenschap en vervolgens in de politiek. Zijn vorming door de Duitse romantiek, gecombineerd met zijn enorme dadendrang en volstreekte onbuigzaamheid, maakten hem een uitzonderlijke figuur in het Nederlandse politieke landschap. Waar de auteur de mythe Thorbecke nuanceert – de nieuwe grondwet was zeker niet enkel zijn werk -, laat hij tegelijkertijd overtuigend zien hoe krachtig het stempel was dat Thorbecke op het nieuwe staatsbestel wist te drukken.

De Hersenverzamelaar van Theo Mulder is geestig en filmisch geschreven. Je ziet Gall voor je terwijl hij zijn reizen maakt en zijn waarheden verspreidt. Het plezier van de auteur spat ervan af en werkt aanstekelijk. Het boek is daarnaast origineel, interessant en leerzaam. Het maakt de lezers bewust van drogredenen en geeft van tijd tot tijd op luchtige wijze inzicht in wetenschapsfilosofisch en wetenschaps sociologisch gedachtegoed, waarbij Mulder zich niet bang betoont om ook claims van zijn eigen hersenwetenschap op een reële wijze neer te zetten.

Johan Snel koos in zijn portret van Abraham Kuyper als ongrijpbaar staatsman voor een originele invalshoek door uit te gaan van een klodje papier waarop Kuyper zichzelf uiteenlopende rollen toebedeelde zoals die van reiziger, wetenschapper, activist, journalist en staatsman. Dat bleek een vruchtbare manier om het materiaal te ordenen. Het resultaat is een uiterst onderhoudend en inzichtgevend boek, met zowel grappige als interessante observaties over Kuyper die als premier aantekeningen maakte op zijn gesteven manchetten die 'rechtstreeks naar de drukker zouden zijn gegaan'.

Aerts, Snel en Mulder hebben sympathie voor hun hoofdpersonen maar ontzien hen zeker niet. Ze zetten hun hoofdpersonen alle drie als onverbeterlijke betweters neer (zodat je gaat denken dat je vooral daarmee een biografie kunt krijgen), en hun boeken leren zowel veel over die hoofdpersoon als over de tijden waarin deze leefden. Voor de drie biografen van Thorbecke, Gall en Kuyper was de Boerhaave Biografie Prijs 2021 toch een ongelijke strijd, want zij moesten het opnemen tegen twee biografieën over Lorentz door drie biografen: Anne Kox, *Hendrik Antoon Lorentz, natuurkundige 1853-1928. 'Een levend kunstwerk'*; Frits Berends en Dirk van Delft, *Lorentz, gevierd fysicus, geboren verzoener*.

Bovendien was Lorentz nauw verbonden met het Haarlemse, hij had zijn laboratorium in Teylers Museum, was Teylers hoogleraar en secretaris van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, hield de eerste Haarlemse lezing, de huldiging van Lorentz bij het gouden (50-jarig) jubileum van zijn academische promotie op 11 december 1925 vond plaats in het Hodshon Huis, na zijn overlijden in 1928 stonden tienduizenden Haarlemmers langs de route naar zijn laatste rustplaats aan de Kleverlaan.

Hendrik Antoon Lorentz was de Rembrandt van wat wel genoemd wordt onze Tweede Gouden Eeuw, toen Nederlandse wetenschappers de ene Nobelprijs na de ander wonnen: Van 't Hoff (1901, scheikunde), Lorentz en Zeeman (1902, natuurkunde), Van der Waals (1910, natuurkunde), Asser (1911, vrede) en Kamerlingh Onnes (1913, natuurkunde). Er is een lorentzkracht, een lorentzcontractie, een lorentztransformatie en een lorentzverdeling. Als organisator en voorzitter van de Solvay Conferenties stond hij aan de wieg van de moderne natuurkunde. Einstein, Bohr en andere coryfeeën acteerden onder Lorentz' regie bij de revolutionaire ontwikkelingen van de kwantummechanica en de relativiteitstheorie. Zijn gezaghebbende adviezen in de Onderwijsraad en de Zuiderzee commissie waren een baken voor de Nederlandse overheid.

Wie was deze man en waarom is hij zo'n belangrijke figuur geweest? Het beantwoorden van deze vraag heeft Anne Kox vele tientallen jaren van onderzoek gekost, met als resultaat een tweedelige uitgave van Lorentz' wetenschappelijke correspondentie, van belang voor wetenschapshistorici, plus een biografie. Het beeld dat van Lorentz ontstaat is dat van een volstrekt evenwichtige geserreerde persoonlijkheid, 'een levend kunstwerk' volgens Einstein, waarin Kox wat nuanceringen aanbrengt. Zijn technische discussie van Lorentz wetenschappelijke werk, geconcentreerd in twee hoofdstukken, maakt duidelijk hoe Lorentz als een van de weinigen de moeite nam alle nieuwe wiskunde die nodig was voor de kwantummechanica en de relativiteitstheorie te doorgronden en van uitgebreid commentaar te voorzien. Daaruit kunnen moderne fysici nog wel een lesje leren: de Theorie van Alles is ons niet gegeven, wel hoe alles werkt.

'Wie was Lorentz?' is ook de vraag die Frits Berends en Dirk van Delft beantwoorden, maar zij stellen nog veel meer vragen en beantwoorden die ook: Was zijn Arnhemse jeugd bepalend? Wat kenmerkt Lorentz' stijl? Heeft Lorentz school gemaakt? Wat betekent familie voor

Lorentz? Heeft Kamerlingh Onnes Lorentz gedwarsboomd? Was Lorentz de eerste deeltjesfysicus? Kan Teylers tevreden zijn? Was Lorentz te goed voor deze wereld? Legde Lorentz het af tegen Einstein? Had Lorentz zielenroerselen? Kon Lorentz de quantumwereld aan? Kreeg Lorentz een hekel aan Duitsland? Zat Lorentz in een ivoren toren? Vanwaar die mensenmassa's bij Lorentz' uitvaart?

Frits Berends de wetenschappelijke onderzoeker en Dirk van Delft de wetenschapscommunicator staan borg voor betrouwbare research en originaliteit, stilistisch veelzijdig en boeiend gepresenteerd, zodat ook niet-ingewijden genieten van het monumentale beeld dat de auteurs scheppen van de fysicus Hendrik Antoon Lorentz, die zijn kennis en kunde met gezag ten dienste stelde van het algemeen belang in de Nederlandse samenleving en de internationale wetenschap in het begin van de vorige eeuw. Een lichtend voorbeeld in deze tijd waarin de maatschappelijke plaats van de wetenschap zozeer ter discussie staat. Daarom koos de jury als winnaar van de Boerhaave Biografie Prijs 2021: *Lorentz, gevierd fysicus, geboren verzoener* door Frits Berends en Dirk van Delft.

*Prof. dr. G.C.G. (Trudy) Dehue, emeritus-hoogleraar theorie & geschiedenis van de psychologie
Rijksuniversiteit Groningen*

*Prof. dr. F.H. (Frans) van Lunteren, hoogleraar geschiedenis der natuurwetenschappen
Universiteit Leiden*

*Prof. dr. F.W. (Frans) Saris, oud-decaan faculteit der wiskunde en natuurwetenschappen
Universiteit Leiden, oud-redacteur literair tijdschrift De Gids*

De jury vergaderde op 19 april en 6 september 2021 onder leiding van Ir. R.H. (Amito) Haarhuis MSc MEd, directeur Rijksmuseum Boerhaave, en in aanwezigheid van Prof. dr. A.P. (Ad) IJzerman, secretaris natuurwetenschappen KHMW en Drs. S. (Saskia) van Manen, secretaris KHMW.